

Tärkeimmistä **TINKIMÄTTÄ**

KUNTAVAALIT – valitse järjen ääni!

**KUNTAVAALIOHJELMA
2025**

Kristillisdemokraatit
Kristdemokraterna

Tärkeimmistä tinkimättä	3
1. Arjen isot asiat päätetään lähellä	4
2. Suomen elinvoima kasvaa kunnissa	6
Kuntatalouden vaikeat näkymät	6
Elinvoimaisessa kunnassa on yrittämistä ja työtä	9
Hyvillä julkisilla hankinnoilla tuloksellisuutta palveluihin	11
Työllisyyden hoito ja onnistunut kotouttaminen on suuri mahdollisuus	12
Rakennamme asuinympäristöjä, joissa on hyvä olla	14
3. Rakennamme perheystävällisiä kuntia	18
Lapsen edun on ohjattava perhepolitiikan ratkaisuja	18
Laadukasta varhaiskasvatusta	20
Jokaisen lapsen on osattava lukea ja laskea	21
Jokainen nuori on jatkokoulutuspaikan arvoinen	24
4. Hyvinvointi on kunnalle edullisempaa	26
Kunnat hyvinvoinnin ja terveyden edistäjinä	26
Liikkuva kunta voi hyvin	27
Hyvinvointia kulttuurista	29
Lopuksi	31

Tärkeimmistä TINKIMÄTTÄ

Me kristillisdemokraatit haluamme pitää koko Suomen elinvoimaisena. Suomessa on 308 kuntaa, kaikki erilaisia. Näemme erilaisuuden voimavarana. Uskomme, että menestyvä kunta osaa luoda menestymisen mahdollisuuksia omien vahvuuksiensa pohjalta. Koko Suomen säilyminen elinvoimaisena on tärkeää huoltovarmuuden ja turvallisuuden kannalta.

Monet muutostekijät haastavat kuntia rohkeasti uudistumaan. Näitä ovat esimerkiksi alhainen syntyvyys, muuttoliikkeet, taloudelliset paineet ja geopoliittisen tilanteen muuttuminen. Kuntien elinvoiman rakentamiseen tarvitaan yhteistyötä koko alueella. Yhä nopeammin muuttuvassa ajassa on pystyttävä reagoimaan ketterästi uusiin tarpeisiin ja tilanteisiin. Tiedolla johtaminen lisää vaikuttavuutta ja tuo säästöjä kunnille.

Perheiden ja ikäihmisten asiat ovat meille sydämenasioita. Panostamme varhaiskasvatukseen ja koulutukseen. Hyvät työn ja yrittämisen edellytykset ovat elinvoimaisen kunnan tae. Me kristillisdemokraatit haluamme rakentaa kuntia kestäväälle pohjalle. Meille on tärkeää, että taloutta hoidetaan vastuullisesti. Jos nyt elämme yli varojemme, seuraavat sukupolvet maksavat siitä laskun korkoineen.

Tahdomme panostaa lähipalveluihin. Palvelujen tuottamiseen tarvitaan uusia ratkaisuja ja mahdollisuuksia kokeilla joustavasti. Perinteisten palvelujen lisäksi on löydettävä luovia, liikkuvia, digitaalisia ja tarpeen mukaan muuttuvia palveluja. Taloudellisesti haastavina aikoina on oltava rohkeutta uudistaa toimintatapoja.

Tekojen kautta rakennetaan kunnista tekijöidensä näköisiä. Sinä tunnet kuntasi parhaiten, ja tuellasi voimme luoda hyvinvoivia kuntia ja alueita. Rakennetaan yhdessä sukupolvien Suomea – *tärkeimmistä tinkimättä!*

1. ARJEN ISOT ASIAT PÄÄTETÄÄN LÄHELLÄ

Puolustamme kuntien itsehallintoa ja hyvinvointialueiden oikeutta järjestää palvelut alueensa asukkaiden tarpeita vastaaviksi. Kristillisdemokraattisen läheisyysperiaatteen mukaisesti päätöksenteko on tuotava mahdollisimman lähelle asukkaita. Kuntaliitoksia on jatkossakin tehtävä vapaaehtoisuuden pohjalta. Demokratian toteutumiseksi on välttämätöntä, että kuntien ja hyvinvointialueiden valtuustot, lautakunnat ja valiokunnat, jaostot ja yhteistyöryhmät tarjoavat mahdollisuuden riittävän laajaan poliittiseen ja alueelliseen edustavuuteen.

Kannatamme kuntien, hyvinvointialueiden ja yritysten sekä järjestöjen yhteistyön laajentamista palvelujen tuottamisessa. Erityisesti on huolehdittava yhteistyörakenteista palveluissa, joissa sekä kunnilla että hyvinvointialueilla on vastuuta, kuten terveyden- ja hyvinvoinnin edistämisessä.

Lasten, nuorten, ikäihmisten ja vammaisten ääni on tärkeää kuulua heitä koskevassa päätöksenteossa. Lapsia ja nuoria on osallistettava osana demokratiakasvatusta. Kuntien ja hyvinvointialueiden lakisääteisiä vaikuttamistoimielimiä ovat nuorisovaltuustot, vammaisneuvostot ja vanhusneuvosto. Niiden tehtävänä on toimia edustamiensa väestöryhmien äänenä, viestiä tarpeista, tehdä ehdotuksia ja antaa palautetta palveluiden toimivuudesta. Ne ovat myös yksi keino vahvistaa asukkaiden osallisuutta.

Uudet tekniset sovellukset tarjoavat hyviä mahdollisuuksia kehittää kuntalaisdemokratiaa ja -kuulemisia. Osallistava budjetointi ja erilaiset kuntalaiskyselyt ovat arkipäivää monissa kunnissa. Palautteen antamisen on oltava helppoa. Kunnan on oltava läsnä ja aktiivinen sosiaalisen median kanavissa. Kunnanvaltuustojen julkiset verkkokokoukset ovat tärkeä osa päätöksenteon avoimuutta. Hallinnon prosessien avoimuutta ja tehokkuutta voidaan lisätä käyttämällä apuna tekoälyä. Kunnissa on syytä ottaa pikaisesti käyttöön tekoälyn, robotisaation ja muiden uusien teknologioiden sovelluksia sekä kehittää uusia yhteistyössä muiden kuntien kanssa.

Me kristillisdemokraatit arvostamme yhteisöllisyyttä, talkoohenkeä ja asukasaktiivisuutta. Pidämme tavoiteltavana, että alueellisten asukasjärjestöjen ja kylätoimikuntien rooli kasvaa. Haluamme tukea niiden vahvistumista ja osallistumista päätöksentekoon. Arvostamme asukkaita yhteen tuovia tilaisuuksia ja olemme itse aktiivisesti mukana. Monilla paikkakunnilla on kehitetty asukkaiden omaehtoista toimintaa, kuten ravintola-, siivous- tai muita teemapäiviä, liikunnallisia tempauksia sekä korttelijuhlia ja muita yhteisöllisiä tapahtumia, jotka ovat sekä hyödyllisiä että hauskoja. Kevytyhteisöllisyys on myönteinen kasvava trendi, johon kunnan tulee suhtautua kannustavasti, tarjoten mahdollisuuksia ja tukea tällaiselle aktiivisuudelle.

2. SUOMEN ELINVOIMA KASVAA KUNNISSA

Kuntatalouden vaikeat näkymät

Kuntien taloutta kiristävät monet tehtävät, joista suurin osa liittyy lakisääteisten velvollisuuksien hoitamiseen. Vaikka sote-palvelut ja pelastustoimi siirtyivät kunnilta hyvinvointialueille vuonna 2023, kunnilla on edelleen lakisääteinen velvoite edistää kuntalaisten hyvinvointia ja terveyttä yhdessä hyvinvointialueen kanssa. Uusi merkittävä kokonaisuus on vastuu työllisyyspalveluista.

Lakisääteisten tehtävien lisäksi kunnat voivat itse ottaa itselleen muita itsehallinnollisia tehtäviä. Kuntien merkittävimmät tehtäväkokonaisuudet ovat seuraavat:

- koulutus ja varhaiskasvatus
- kulttuuri-, nuoriso-, kirjasto- ja liikuntapalvelut
- vapaa sivistystyö kansalais- ja työväenopistoihin

- maankäyttö ja kaavoitus
- vesi- ja jätehuolto
- katujen rakentaminen ja ylläpito
- rakennusvalvonta
- liikenne ja joukkoliikenne
- ympäristöpalvelut
- hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen
- turvallisuus ja varautuminen
- elinkeinopolitiikka ja työllisyyspalvelut
- kotouttaminen
- vaalien järjestäminen ja asukkaiden osallistumis- mahdollisuuksien edistäminen

Kunta on merkittävä työnantaja, jonka panostettava hyvään henkilöstöjohtamiseen ja henkilöstön hyvinvointiin. Henkilöstöjohtamisen keinoilla pyritään hyvinvoivan, osaavan ja motivoituneen henkilöstön saamiseen ja pitämiseen. Näillä keinoilla voidaan myös ehkäistä sairauspoissaoloja ja niistä aiheutuvia kustannuksia. Kunnan on oltava kilpailukykyinen työnantaja. Ilman ammattitaitoista ja sitoutunutta henkilöstöä on laadukas ja kustannustehokas palvelutuotanto vaikeaa.

Monissa kunnissa on jouduttu tekemään erilaisia sopeutustoimia talouden tasapainottamiseksi. Syitä huonoihin talousnäkyelmiin ovat muun muassa väestörakenteen vinoutuminen, korjaus- ja uudisrakentamisen kasvanut tarve sekä kuntien lisääntyneet velvoitteet. Nämä ovat johtaneet merkittävään velkaantumiseen monissa kunnissa. Vuoden 2022 lopussa kunnilla ja kuntayhtymillä oli lainaa lähes 25 miljardia euroa, mikä vastaa yhdeksää prosenttia bruttokansantuotteesta. Kaikkein velkaisimmilla kunnilla velkaa on lähes 20 000 euroa asukasta kohden. Velkaantuminen haastaa etenkin asukasmäärältään pieniä kuntia. Olennaista on kunnan velkavastuiden ja tulojen välinen suhde.

Me kristillisdemokraatit pidämme kuntatalouden tasapainotamista tärkeänä tavoitteena. Suhtaudumme vakavasti velkaantumiskehitykseen ja tahdomme edistää vastuullista taloudenpitoa. Kuntatalouden tuottavuutta on pystyttävä parantamaan. Sellaisia

investointeja, jotka parantavat kunnan elinvoimaisuutta ja lisäävät kuntalaisten hyvinvointia peruspalvelujen kautta, voidaan rahoittaa velkarahalla.

Kuntien velkaantumisen selättämiseen tarvitaan määrätietoista otetta. Esimerkiksi menosopeutukset, veronkorotukset, yhteistyön lisääminen, kuntaliitokset ja investointien vähentäminen ovat keinoja talouden tasapainottamiseksi. Ennen kaikkea on rohkeasti etsittävä uusia, tehokkaampia ja tuottavampia tapoja tuottaa palveluja, jotta menosopeutukset eivät tarkoittaisi palvelujen leikkaamista. On tärkeää, että jokaisella kunnalla on oma, ajantasainen kiinteistöstrategia, joka tähtää energiasäästöön ja tilojen tehokkaaseen hyödyntämiseen.

Sote-uudistus siirsi osan tuloista ja menoista hyvinvointialueille, mutta jätti vanhat velat kuntien vastuulle. Monissa kunnissa esimerkiksi rakennusinvestointeihin käytetty leasing-rahoitus siirtää talousongelmia eteenpäin tulevien veronmaksajien vastuulle. Yksinkertaistettuna leasing on vuokrasopimus, jossa ulkopuolinen rahoittaja rakentaa esimerkiksi koulun tai liikuntakeskuksen, johon kunta sitoutuu vuokralaiseksi. Sopimukseen sisältyy yleensä kunnan lunastusvelvollisuus.

Lähiuosina monia sote-kiinteistöjä poistuu tarpeettomina käytöstä. Tämä aiheuttaa ongelmia kunnille, joilla ei ole jatkokäyttöä näille kiinteistöille, mutta poistamattomat tasearvot ja mahdolliset velat vaikuttavat kunnan talouteen. Esitämme, että tarpeettomat sote-kiinteistöt lunastetaan kunnilta ja tarvittaessa myös hyvinvointialueilta tasearvoonsa Maakuntien Tilakeskus Oy:lle, jonka on kuntia helpompi laatia poistuvalla kiinteistömassalle kiinteistösijoitus-suunnitelmia. Hoidamme mieluummin ihmisiä kuin seinä!

Kuntien tuottavaa omaisuutta, kuten energiayhtiöitä, ei pidä yksityistää alijäämien kattamiseksi. Vesihuolto ja muut kuntalaisille välttämättömät palvelut ovat tärkeää omistaa julkisesti. Huoltovarmuudesta on huolehdittava. Luonnollisia monopoleja ei pidä päästää yksityisen omistuksen rahastettaviksi. Vastuullinen taloudenpito vaatii pitkäjänteisyyttä ja korjausinvestoinneista huolehtimista.

Kuntien rahoitusjärjestelmän uudistaminen käynnistyi syksyllä 2023. Petteri Orpon hallitusohjelman kirjauksen mukaan kuntien rahoituksen ja valtionosuusjärjestelmän kokonaisuus uudistetaan vastaamaan kuntien uutta roolia sote-uudistuksen ja TE-uudistuksen jälkeisessä tilanteessa. Tarkoituksena on, että valmisteltu uusi lainsäädäntö tulisi voimaan 1.1.2027.

Elinvoimaisessa kunnassa on yrittämistä ja työtä

Tahdomme rakentaa elinvoimaisia ja kilpailukykyisiä kuntia niiden omien vahvuuksien pohjalta. Kuntien eriytyminen voimistuu. Yli puolet maamme kunnista on alle 6000 asukkaan kuntia, joissa pieni syntyvyys haastaa tulevaisuuden elinvoimaa. Toisaalta suuret kaupungit kasvavat voimakkaasti edelleen niin maan sisäisen kuin maahanmuuton seurauksena, ja ne kohtaavat täysin erilaisia haasteita. Kuntien on etsittävä uusia keinoja elinvoiman vahvistamiseen ja palveluiden toteuttamiseen. Tarvitaan paikallistuntemukseen perustuvia päätöksiä elinvoimaisuuden kehittämiseksi.

Kunnan elinvoiman ytimessä ovat työllisyyden ja yrittäjyyden edellytykset. Erityisesti pienissä ja keskisuurissa yrityksissä on kasvupotentiaalia ja suurimmat mahdollisuudet työllistää. Vahva kuntatalous rakentuu toimeliaisuuden ympärille; kunnan talous nousee tai kaatuu työllisyyden ja yrittäjyyden menestymisen mukana. Vain vahva kuntatalous mahdollistaa laadukkaat palvelut.

Elinvoimainen kaupunkikeskusta syntyy monipuolisesta palveluvalikoimasta ja keskusta-alueen houkuttelevuudesta. Kohtuuhintaisilla vuokrilla kaupunkien omistamissa kiinteistöissä, hyvillä liikenneyhteyksillä sekä sujuvilla pysäköintimahdollisuuksilla voidaan vaikuttaa kauppojen toimintaedellytyksiin ja keskustojen elinvoimaan. Erilaiset tempaukset ja tapahtumat lisäävät keskustojen vireyttä. Pop-up-myyvälöillä voidaan lisätä yritysten tunnettavuutta. Vireät kaupungit tarjoavat elinvoimaa koko seudulle.

Kristillisdemokraatit pitävät tärkeänä kuntien keskustaajamien vireyden ja elinvoiman ylläpitämistä. Palveluiden saatavuudesta ja asuntorakentamisesta huolehtiminen keskustaajamissa tukee

pienempien kuntien elinvoiman säilymistä ja alueen houkuttelevuutta myös matkailijoille ja vapaa-ajan asukkaille.

Kunta toimii alustana, joka ruokkii alueen elinvoimaa sekä luo puitteita investoinneille ja työpaikoille. Kunnan tulee olla mahdollistaja, jonka palvelut yrityksille ovat nopeasti ja helposti saatavilla sekä kattavat yrittäjyyden eri vaiheet. Lupien, kaavoituksen, infran, työllisyyspalvelujen ja koulutustarjonnan on vastattava sujuvasti yritysten tarpeisiin. Elinvoimaa luodaan myös maankäytön, asumisen ja liikenteen keinoin. Toimiva yhdyskuntarakenne, houkuttelevat asuinalueet ja sujuva liikenne vahvistavat kunnan pito- ja vetovoimaa.

Palvelujen pitää olla tehokkaasti tuotettuja ja kustannuksiltaan kilpailukykyisiä muiden kuntien ja yksityisten tuottajien tarjoamien palvelujen kanssa. Kuntien palveluprosesseja on kehitettävä toimivammiksi esimerkiksi sähköisen asioinnin avulla, mikä tukee myös kunnan taloutta. Elinvoimapalveluissa yhteistyö kuntien ja maakunnan välillä on avain koko alueen menestykseen. Myös matkailu- ja maaseutupalveluita kannattaa kehittää yhteistyössä. Kuntien tulisi saada nykyistä suurempi osuus vero- ja maksutuloista, mikä vähentäisi riippuvuutta valtionosuuksista ja kannustaisi tehokkaampaan elinkeinopolitiikkaan.

Elinkeino- ja palvelupolitiikkaa toteutetaan yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. Yhteistyötahoja ovat muun muassa alueen yrittäjät, oppilaitokset, tutkimusyksiköt, rahoituslaitokset sekä muut yrityspalveluita tuottavat organisaatiot ja kuntayhtymät. Esimerkiksi yrityspalveluja kesätyösetelit vauhdittavat tätä yhteistyötä. Aktiivinen kuntavaltuutettu on verkostoitunut paitsi kunnan omien toimijoiden myös yrityselämän, koulutuksen järjestäjien ja muiden alueen toimijoiden kanssa.

Kunta voi tytäryhteisöineen muodostaa kuntakonsernin. Se kattaa kaikki kunnan omistamat yhtiöt ja muut organisaatiot, jotka harjoittavat taloudellista toimintaa ja joiden toimintaan kunta voi vaikuttaa omistajuutensa kautta. Kuntakonserniin voi kuulua useita eri toimialoja, kuten kiinteistöhallinta, vesihuolto, jätehuolto ja

liikelaitokset. Kunnan konsernitalouden on varmistettava, että kunnan ja sen omistamien yhtiöiden talous ja toiminta ovat tehokkaita ja että niillä on riittävät resurssit tarjota kuntalaisille tarvittavat palvelut.

Hyvä konsernitalous edellyttää selkeää strategiaa, huolellista valvontaa ja tarkkaa taloudellista seurantaa. Kuntien konsernitalous voi olla erittäin hyödyllinen, jos se on hyvin hallittu ja tehokas. Se voi parantaa kuntapalvelujen tuottavuutta, mahdollistaa parempaa riskienhallintaa ja antaa joustavia rahoitusratkaisuja. Huonosti hoidettu kuntakonserni voi sen sijaan johtaa monimutkaisiin hallintaongelmiin, taloudellisiin riskeihin ja huonosti kohdennettuihin resursseihin.

Hyvillä julkisilla hankinnoilla tuloksellisuutta palveluihin

Me kristillisdemokraatit kannatamme kuntien, maakuntien ja yritysten välistä laajenevaa yhteistyötä palvelujen tuottamisessa. Julkinen sektori tarvitsee tuekseen ja yhteistyökumppaneikseen yrityksiä ja järjestöjä. Suhtaudumme ostopalveluihin käytännölläheisesti. Tarkastelemme palvelujen parasta tuotantotapaa kuntalaisen hyödyn näkökulmasta. Kun kuntien oman tuotannon kustannuksia tarkastellaan ja verrataan muiden kuntien tai yksityisesti tuotetun palvelutuotannon kanssa, se on tehtävä huolellisesti ja luotettavien lukujen pohjalta. Yhteisillä verovaroilla on saatava paras mahdollinen kustannushyöty.

Terve kilpailu eri toimijoiden välillä varmistaa kustannustehokkaan toiminnan ja laadukkaat palvelut. Hankinnoilla on iso merkitys alueen talouteen, työllisyyteen ja yritysten elinvoimaan. Viisailla hankinnoilla kunta voi edistää alueensa elinvoimaa. Jokaisella kunnalla on oltava hankintastrategia, ja hankintaosaamiseen on panostettava. Julkisissa hankinnoissa on käytettävä tarkoituksenmukaisia kriteerejä sekä otettava huomioon kokonaisedullisuuden lisäksi paikallisuus, turvallisuus, jäljitettävyyden, innovatiivisuus, sosiaaliset kriteerit, elinkaarikustannukset ja vaikuttavuus. Julkisissa hankinnoissa on kiinnitettävä huomiota kestävyyskriteereihin ja paikallisuuteen

hankintalainsäädännön puitteissa, esimerkiksi suosimalla terveellistä luomu- ja lähiruokaa. Hankintalaki mahdollistaa pienten ja keskiuurten yritysten markkinoille pääsyn esimerkiksi osatarjouksilla kilpailutuksissa.

Paikallisten pk-yritysten mahdollisuuksia osallistua julkisiin hankintoihin on edistettävä alueellisella viestinnällä ja markkinavuoropuhelulla sekä konkreettisella tuella ja neuvonnalla.

Myös ammatinharjoittajien mahdollisuutta perustaa ryhmittymiä, jotta ne voivat osallistua kilpailutuksiin, on edistettävä. Tarvitaan hyvää ja riittävän varhaista viestintää, myös pienhankinnoista.

Julkisomisteisten sidosyksikköyhtiöiden eli inhouse-yhtiöiden käyttö voi tuoda tehokkuutta toimintaan.

Inhouse-yhtiöiden käyttö on viime vuosina yleistynyt kunnissa. Tämä on perusteltua, jos niiden avulla voidaan tehokkaasti tuottaa tukipalveluita, kuten yleis- ja taloushallintoa, ICT-palveluja, jätehuoltoa, ruokahuoltoa, sosiaali- ja terveyspalveluja sekä kiinteistöhuoltoa, eikä näillä toimialoilla ole alueella toimivia markkinoita. Yhtiöiden käyttöä ei kuitenkaan pidä hyödyntää hankintalain kiertämiseksi, sillä se voi vääristää terveitä markkinoita, jotka tuovat alueelle elinvoimaisuutta.

Työllisyyden hoito ja onnistunut kotouttaminen on suuri mahdollisuus

Työllisyyspalveluiden siirtyminen kuntien vastuulle avaa kunnille uusia mahdollisuuksia panostaa työllistämiseen ja vastata alueen työvoimatarpeisiin esimerkiksi räätälöidyn koulutuksen avulla.

TE-uudistuksen myötä vuoden 2025 alusta alkaen työllisyysalueet vastaavat työvoimapolkujen järjestämisestä. Suomessa on 45 työllisyysaluetta, joista osa hoitaa yhden kunnan ja osa useamman kunnan työllisyyspalvelut. Työllisyyspalvelujen uudistuksen tavoitteena on edistää uuden palvelurakenteen avulla työntekijöiden nopeaa työllistymistä ja lisätä työ- ja elinkeinopalvelujen tuottavuutta, saatavuutta, vaikuttavuutta ja monipuolisuutta.

Uudistus tarjoaa kunnille mahdollisuuden räätälöidä työllisyyspalvelunsa alueen tarpeita vastaaviksi. Tämä mahdollisuus on

syytä hyödyntää täysimääräisesti. Menestyksellinen työllisyyden hoito perustuu oman alueen työvoimatarpeiden, koulutusmahdollisuuksien sekä kuntalaisten kykyjen ja osaamisen tai sen tarpeen yksilölliseen ja tehokkaaseen yhdistämiseen. Uudistuksen vaikutuksia ja kehitystarpeita on kuitenkin kartoitettava aluekohtaisesti.

Me kristillisdemokraatit haluamme, että kunnat asettavat työllisyydenhoitoon kunnianhimoiset tavoitteet. Kunnilla on nyt mahdollisuus tarttua työttömän tilanteeseen heti työttömyyden alkaessa, jolloin työllistämistoimet tehoavat parhaiten. Erityisesti nuorten työllistämisen on oltava nopeaa ja tehokasta syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Työllistäminen on myös parasta kotouttamista. Kun sekä työllisyys- että koulutuspalveluiden järjestämisvastuu on kunnilla, voidaan saavuttaa synergiaetuja ja kyetä elämäntilanteen parempaan kokonaistarkasteluun etenkin nuorten kohdalla. Samoin erityisryhmien, kuten vammaisten henkilöiden, terveys-, kuntoutus- ja työllisyyspalvelut on suunniteltava saumattomaksi yhteistyössä hyvinvointialueiden kanssa.

Tarvitaan monipuolisia työllistämispalveluja, jotka vastaavat yksilöllisiin tarpeisiin. Näemme tarpeellisena laajan työkaluvalikoiman, sillä yksi keino ei toimi joka tilanteessa. Työllisyyspalvelujen norminpurku vastaa tähän tarpeeseen. Tämä joustavuus on nähtävä mahdollisuutena hyödyntää resursseja tavalla, joka parhaiten palvelee kunnan ja alueen tarpeita. Yrittäjyyden kynnyksen laskemiseksi kunnan työllisyystoimiin voidaan lisätä esimerkiksi yrittäjäosuuskuntien neuvontapalveluja tai yhteistyötä 4H-toiminnan kanssa. Yksityisiä henkilöstöalan yrityksiä voidaan käyttää apuna työmarkkinoille ”valmiiden” työnhakijoiden kohdalla. Samoin järjestöt voivat tarjota kunnille kumppanuutta matalan kynnyksen työllistämispalveluissa.

Osallistumista työelämään on lisättävä työelämän alkupäässä, keskellä ja loppupäässä. Työvoimapula haastaa niin yrityksiä kuin julkista sektoriäkin. Kunnat voivat vastata työvoimapulaan huolehtimalla asuin ympäristön viihtyvyydestä ja koko perheen palvelujen toimivuudesta. Muuttoliike toiseen kuntaan mahdollistuu usein vain huomioimalla koko perhe. Esimerkiksi puolison työpaikka ja hyvät

koulut voivat olla keskeinen tekijä siirtymisessä toiselle paikkakunnalle. Osatyökykyisten ja esimerkiksi omaistaan hoitavien mahdollisuuksia osapäivätyöhön ja joustoihin työelämässä pitää kehittää. Työvoiman saatavuuden vähentyessä on vetovoimaetu sellaisilla työnantajilla, jotka joustavat perheiden tarpeiden mukaan esimerkiksi työaikojen ja vapaiden järjestelyssä. Vastaavasti ikäihmisten työnteon mahdollisuuksia tulee edistää ja paremmin hyödyntää heidän osaamistaan myös eläkeiän alettua, mikäli henkilöllä itsellään on halukkuutta jatkaa työntekoa.

Uusi kotoutumislaki (KOTO24) astui voimaan saman aikaisesti TE-uudistuksen kanssa. Kunnilla on nyt kokonaisvastuu kotoutumisen edistämisestä 1.1.2025 alkaen. Ehkäisemme maahanmuuttajien syrjäytymistä tehokkaalla kotouttamisella. Erityisesti maahanmuuttajanaiset ovat tässä tärkeä ryhmä. Maahanmuuttajat on tärkeä saada osaksi yhteisöjä työpaikoilla, kouluissa ja harrastuksissa. Kotouttamisessa keskeistä on, että maahanmuuttajat oppivat tuntemaan Suomen lainsäädäntöä, kulttuuria ja arvoja. Näin he voivat ymmärtää myös omat velvollisuutensa ja oikeutensa sekä tulla aktiivisiksi yhteiskunnan jäseniksi. Suomen tai ruotsin kielen oppiminen on myös ensiarvoisen tärkeää onnistuneen kotoutumisen kannalta.

Kunta vastaa sekä työttöminä työnhakijoina että työvoiman ulkopuolella olevien maahanmuuttajien kotoutumisen edistämisestä. Työnhakijoina olevien kotoutujien palvelut järjestetään työllisyysalueella. Työvoiman ulkopuolella olevien palvelujen järjestämisestä vastaa kunta, joka päättää, mihin palvelut hallinnollisesti sijoittuvat ja miten ne organisoidaan. Työvoiman ulkopuolella oleville kotoutuja-asiakkaille suunnattuja palveluita voidaan toteuttaa myös kuntien välisenä yhteistyönä.

Rakennamme asuinympäristöjä, joissa on hyvä olla

Hyvä asuminen on tärkeä perusta asukkaiden hyvälle elämälaadulle ja kunnan elinvoimaisuudelle. Tarvitaan monipuolisia ja kestävästi suunniteltuja asuinalueita sekä asumisratkaisuja, jotka tukevat asukkaidensa hyvinvointia ja osallisuutta.

Me kristillisdemokraatit haluamme pitää koko maan asuttuna, elinvoimaisena ja mukana kehityksessä. Etätyö- ja hybridityö sekä etäopiskelu ovat yleistyneet merkittävästi. Ne luovat monenlaisia mahdollisuuksia joustaviin asumisratkaisuihin ja helpottavat elämisen edellytyksiä harvaan asutuilla alueilla. Elinvoimainen maaseutu ja maatalous ovat tärkeä osa huoltovarmuutta ja kansallista identiteettiä: Niistä hyötyy koko Suomi. Haja-asutusalueilla elämisen mahdollisuuksia tulevat lähivuosina lisäämään tuotannon hajautuminen, kuten 3D-tulostus, energiantuotannon hajautuminen, kuljetusdroonit ja robotisoidut liikennevälineet.

Haluamme pitää kaupunkien keskustat viihtyisinä. Kevyen liikenteen väylissä on monissa kaupungeissa paljon kehitettävää, ja niiden turvallisuuteen on kiinnitettävä huomiota. Pyöräilyllä ja kävelyllä saavutetaan terveyshyötyjä, ympäristöetuja, taloudellisia hyötyjä ja suurissa kaupungeissa usein myös aikahyötyjä. Esimerkiksi kaupunkipyörät ovat ekologisuuden ja terveyden kannalta erinomainen liikenneratkaisu. Ulkovalaistuksesta on huolehdittava, ja sähköisen mikroliikkumisen tuomiin ongelmiin on puututtava. Liikkumista koskevissa ratkaisuissa on huomioitava myös erilaiset tarpeet, kuten esteettömyyttä ja ikäihmisten liikkumista edistävät tekijät.

MAL-sopimusmenettely lisää maankäytön, asumisen ja liikenteen yhteissuunnittelua koko kaupunkiseudulla. MAL-sopimusmenettelyssä tehdään kaupunkiseututasoista pitkän aikavälin suunnittelua ja sitoudutaan seudullisiin tavoitteisiin. Menettelyn kautta myös pienet kunnat pääsevät osallisiksi keskuskaupunkien ja ministeriöiden tietotaidosta. MAL-kaupunkiseuduilla kasvu keskittyy suurimmaksi osaksi keskuskaupunkiin ja sen rajoille. Kuitenkin vaikuttamismahdollisuuksien ja tietotaidon leviäminen ympäristön pienempiin kuntiin on keskeinen hyöty, mikä myös puoltaa kaupunkiseutujen laajempaa suunnittelua. MAL-neuvotteluissa pitää varmistaa lähipäättösperiaatteen toteutuminen. Koko alueen asukkaiden ja päättäjien mahdollisuus vaikuttaa neuvotteluihin on turvattava, eikä päätösvaltaa pidä keskittää keskuskaupunkiin. Me kristillisdemokraatit haluamme tukea haja-asutusalueiden asumista ja varmistaa niiden tiestön ylläpidon, mikä on tärkeää myös huoltovarmuuden näkökulmasta.

Kaavoitus on keskeinen osa alueiden suunnittelua ja kehittämistä niin kaupungeissa kuin maaseutukunnissa. Hyvin toteutettu kaavoitus tukee kestävästä kehitystä, monimuotoisia asumisratkaisuja ja asukkaiden yhteisöllisyyttä. Se ottaa huomioon muun muassa ekologiset, taloudelliset, ja sosiaaliset näkökulmat sekä asumiseen liittyvät erityistarpeet, kuten ikäihmisten asumista helpottavat tekijät. Kaavoitusprosessien on oltava avoimia, ja niistä on viestittävä ajoissa. Tahdomme parantaa kuntalaisten mahdollisuutta vaikuttaa lähiympäristönsä viihtyisyyteen osallistumalla kaavoitusprosessiin jo varhaisessa vaiheessa. Viihtyisällä ja puhtaalla elinympäristöllä, lähiluonnolla ja viheralueilla on suuri merkitys asumisviihtyvyydelle ja muutoinkin hyvinvoinnille. Myös lemmikkieläimille sopivat ulkoilualueet on otettava huomioon. Kaavoituksessa lähiluonnon säilyttäminen on oltava korkealla tärkeysjärjestyksessä. Kaavoituksen pitää perustua kattaviin kustannus- ja vaikutusarvioihin, puolueettomiin selvityksiin ja tutkimuksiin sekä maanomistajien oikeusturvan huomioon ottamiseen.

Kunta on keskeinen toimija kestävän maankäytön suunnittelussa sekä energiatehokkuuden, kiertotalouden ja kestävän kehityksen edistämisessä. Kunnan pitää asettaa strategiset tavoitteet luontoalueiden, maaperän, vesistöjen, ilman ja ilmaston suojelemiseksi sekä ympäristöhaittojen, melun ja sisäilmaongelmien vähentämiseksi. Kaavamerkintöjen rajoittavista vaikutuksista esimerkiksi metsätaloudelle on maksettava asianmukainen korvaus maanomistajalle. Kaivostoimintaa ei tule kaavoittaa tärkeiden luontokohteiden läheisyyteen. Kuntien kiinteistöihin on syytä lisätä aurinkopaneeleita ja sähköakkuja. Sähköautoilun lisääntyessä tarvitaan enemmän latauspaikkoja. Kuntien omista liikennevälineissä ja työkoneissa on lisättävä vähitellen sähkö-, vety-, biokaasu- ja muita kestäviä ratkaisuja.

Asumiskustannukset koostuvat rakentamis- ja korjauskustannusten ohella kiinteistöveroista, vesi- ja jätemaksuista, energiakustannuksista sekä erilaisista kiinteistönhuoltotöistä. Kiinteistövero on kyettävä pitämään kohtuullisena, jotta asumisen kustannukset eivät rasita liikaa etenkin vähävaraisia kuntalaisia.

Toimiva tie- ja raideverkosto on edellytys koko Suomen elinvoimaisuuden säilyttämiselle. Hyvä liikennejärjestelmä on turvallinen ja ympäristöystävällinen. Joukkoliikennettä on kehitettävä kunta-laisten tarpeita kuunnellen kokonaisuutena ja sen käyttöä edistäen. Kohtuulliset joukkoliikenne- tai asiointiliikenneyhteydet on pyrittävä säilyttämään myös taajama-alueiden ulkopuolella.

Pidämme tärkeänä kotitalous-, teollisuus- ja rakennusjätteiden määrän vähentämistä sekä jätteiden lajittelun ja hyötykäytön lisäämistä kiertotalouden osana. Kuntien käyttämässä ilmastopäätösten Hinku-laskennassa tulee ottaa huomioon myös rakentamisen ja kuluttamisen päästöt. Julkisessa rakentamisessa on hyvä suosia hiiltä sitovia materiaaleja, kuten puuta, ja betonirakentamisessa siirtyä entistä vähemmän hiilidioksidipäästöjä aiheuttaviin ja jopa sitä sitoviin sementteihin. Vanhan rakennuskannan purkamisen sijaan on suosittava korjausrakentamista. Työpaikkojen ja palvelujen keskittymisen vuoksi uudisrakentaminen keskuksiin lisääntyy samaan aikaan, kun maaseudun asuntokantaa jää yhä enemmän tyhjilleen. Tämä ei ole ekologista eikä taloudellista.

Tuulivoimapuistojen sijoittelussa on otettava huomioon alueen asukkaiden näkö- ja meluhaitat. Osassa kunnista on säädetty tuulivoimalan minimietäisyydestä asuinrakennuksiin voimassa olevaa lakia tiukemmin.

Valtion, kuntien, alueen yritysten ja muiden keskeisten toimijoiden on päivitettävä yhteistyössä varautumissuunnitelmansa erilaisten kriisien varalta. Asukkaiden hyvinvointi ja infrastruktuurin toimivuus on kyettävä turvaamaan häiriötilanteissa. Nopea reagointi poikkeusoloissa edellyttää toimintakykyisiä kriisiorganisaatioita, eri skenaarioiden läpikäyntiä ja säännöllistä harjoittelua. Tärkeitä voimavaroja ovat henkinen kriisinkestävyys ja resilienssi, joita on syytä vahvistaa yhteistyössä kolmannen sektorin ja seurakuntien kanssa.

Digitalisaation edetessä on varottava, ettei rakennuskannasta tule liian teknologiariippuvaista. Asuinrakennusten on oltava asuiskelpoisia silloinkin, kun sähkö- tai tietoliikenneverkot eivät toimi. Haja-asutusalueilla tulisijojen rakentamisen uusiin asuntoihin varalämmönlähteenä on oltava vähintäänkin suositeltavaa.

3. RAKENNAMME PERHEYSTÄVÄLLISIÄ KUNTIA

Lapsen edun on ohjattava perhepolitiikan ratkaisuja

Hyvinvoinnin perusta luodaan lapsuudessa ja nuoruudessa. Panostukset lapsiin ja nuoriin ovat panostuksia tulevaisuuteen. Tästä haluamme muistuttaa silloinkin, kun kunnan vaikean taloustilanne pakottaa priorisoimaan ja tekemään säästöpäätöksiä. Lapsivaikutusten arviointi, lapsibudjetointi sekä lasten ja nuorten näkemysten huomioon ottaminen on tärkeää päätöksenteossa.

Alhainen syntyvyys ja huoltosuhteen jatkuva heikkeneminen ovat yhteiskunnallisesti erittäin vakavia asioita. Monissa kunnissa asukasmäärä pienenee, samanaikaisesti ikäihmisten määrä kasvaa ja alaikäisten määrä romahtaa. Tällä kehityksellä on suuria vaikutuksia kaikkeen kunnan toimintaan ja koko palvelurakenteeseen. Syntyvyyden laskuun on monia syitä, joten myös suunnamuutos vaatii laaja-alaisia toimia ja ajattelutapojen muutosta.

Lapsiystävällisyyttä voimme edistää paitsi poliittisilla päätöksillä niin myös työpaikoilla ja jokaisen omassa arjessa.

Me kristillisdemokraatit rakennamme lapsiystävällistä ilmapii-riä, jossa perheet saavat tukea ja turvaa. Lasten edun on ohjattava perhepolitiikan ratkaisuja. Vanhemmuus on yksi tärkeimmistä tehtävistä, ja sen arvon pitää näkyä myös päätöksenteossa. Vanhemmilla on arvokas tehtävä, lastensa ensisijainen kasvatusoikeus ja -velvollisuus, jota yhteiskunnan on toimillaan tuettava. Ansiotyön ja perheen tai omaishoidon yhteensovittamista on edistettävä, esimerkiksi mahdollistamalla osa-aikatyö sitä toivoville.

Tarvitsemme ennaltaehkäisevää ja oikea-aikaista tukea matalan kynnyksen peruspalveluina. Kuntien ja hyvinvointialueiden on tehtävä saumatonta yhteistyötä lasten ja perheiden palveluiden rakentamisessa. Esimerkiksi lapsiperheköyhyyden torjunnan on sisällyttävä yhteisiin hyvinvointisuunnitelmiin. Ennaltaehkäisevät palvelut estävät ongelmien kasaantumista, vahvistavat vanhempien voimavaroja ja ehkäisevät tilanteita, jotka vaatisivat raskaita ja kallianta korjaavia toimenpiteitä. Kunnan tulisi osallistua aktiivisesti perhekeskustoiminnan kehittämiseen ja toteuttamiseen. Tämä tarkoittaa, että palveluja kehitetään ja toteutetaan yli hallinto- ja sektorirajojen monitoimijaisesti julkisen ja kolmannen sektorin yhteistyönä. Tuemme kansalaisjärjestöjen toimintaedellytyksiä sekä vahvistamme niiden ja kuntien kumppanuutta ja yhteistyötä esimerkiksi varhaiskasvatuksessa, koulujen, oppilaitosten ja vapaa-ajan toiminnassa.

Panostamme nuorisotyöhön. Nuorisotyö on kunnan lakisääteinen tehtävä, jonka avulla tuetaan nuorten kasvua, itsenäisyyttä sekä osallisuutta yhteiskunnassa. Moni kunta on säästösyistä sulkenut nuorisotiloja ja vähentänyt nuorisotyötä. Nuoret kuitenkin tarvitsevat turvallisia kokoontumispaikkoja sekä heitä arvostavia ja rohkaisevia aikuisia, joilla on heille aikaa. Nuoret eivät saa jäädä yksin. Nuorisotyöllä voidaan vaikuttaa nuorten asenteisiin esimerkiksi päihiteitä kohtaan ja tukea nuorten mielenterveyttään.

Etsivä nuorisotyö ja nuorten työpajat ovat keinoja auttaa vaikeassa elämäntilanteessa olevia nuoria. Ne ehkäisevät ongelmia

ja syrjäytymistä, mikä vähentää korjaavista toimenpiteistä aiheutuvia kustannuksista. Nuori voi tarvita apua ja tukea esimerkiksi opiskelu- tai työpaikan löytämisessä, opiskeluvalmiuksien kehittämisessä tai elämänhallinnan parantamisessa. Jengiytymisen ja väkivaltaisuuden ehkäisyyn sekä kotouttamisen edistämiseen on panostettava erityisesti isommissa kaupungeissa. Tässä työssä järjestöillä on paljon annettavaa.

Laadukasta varhaiskasvatusta

Yhteiskunnan on tarjottava lastenhoitoon erilaisia vaihtoehtoja ja tuettava perheiden valinnanvapautta lasten kotihoidon ja varhaiskasvatuksen välillä. Kotihoitoa ja päiväkotia ei pidä asettaa vastakkain, vaan järjestelmää on kehitettävä entistä joustavampaan ja perheen tarpeista lähteväksi. Lastenhoidon ratkaisujen pitää olla perheiden omia päätöksiä.

Kotihoidon on oltava todellinen vaihtoehto pienimmille lapsille esimerkiksi kotihoidontuen kuntalisän turvin. Kuntalisän selkeällä korotuksella mahdollistetaan perheille realistinen vaihtoehto muulle kuin kunnalliselle päivähoidolle. Tämän myötä vapautuu päivähoitopaikkoja niitä tarvitseville ja hillitään varhaiskasvatuksen kustannusten kasvua.

Laadukas varhaiskasvatus on tärkeää. Varhaiskasvatus tarkoittaa lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuutta, jossa painottuu pedagogiikka ja josta vastaa koulutettu henkilöstö. Varhaiskasvatusta voidaan järjestää päiväkodissa, perhepäivähoidossa, kotona tai avoimena varhaiskasvatustoitomintana, kuten kerho- ja leikkitoimintana.

Varhaiskasvatuksen ammattilaisia on oltava riittävästi lasten turvallisen hoidon ja läheisyyden turvaamiseksi. Liian suuret ja jatkuvasti muuttuvat lapsiryhmät heikentävät osaavan ja ammattitaitoisen henkilökunnan mahdollisuuksia kohdata ja huomioida lapsi tavalla, jota jokainen lapsi tarvitsee kehityksensä ja oppimisensä tueksi. Monilla kunnilla on vaikeuksia saada riittävästi työntekijöitä varhaiskasvatukseen, ja tiukassa taloustilanteessa

henkilöstömitoitukset jäävät usein vajaiksi. Siksi mitoitusten toteutumista kunnissa on valvottava aktiivisesti sekä julkisella että yksityisellä puolella.

Työntekijöiden hyvinvointi ja pysyvyys vaikuttavat olennaisesti varhaiskasvatuksen laatuun. Alan heikko palkkaus vaikeuttaa työvoiman rekrytointia ja lisää henkilöstön vaihtuvuutta. Varhaiskasvatuksen ammattilaisten palkkatasoa on nostettava kilpailukykyiselle, työtä ja sen vaatimaa koulutusta arvostavalle tasolle. Moniammatillista osaamista varhaiskasvatuksen tukena on lisättävä, etenkin sosi-aali- ja perhetyötä.

Maahanmuuttajataustaisten lasten osallistumista varhaiskasvatukseen on kannustettava. Osallistuminen parantaa lasten kotimaisten kielten taitoja ja kouluvalmiutta sekä integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan. Tänä vuoksi maahanmuuttajataustaisten lasten osallistumisasteen paraneminen on tärkeä tavoite.

Esiopetuksen on oltava laadukasta ja kaikkien esikouluikäisten saavutettavissa. Esiopetuksen tavoitteena on tarjota lapsille yhdenvertaiset kouluvalmiudet riippumatta heidän kielellisistä ja taidollisista lähtökohdistaan. Suhtaudumme myönteisesti vapaaehtois- kaksivuotisen maksuttoman esiopetuksen laajentamiseen koko maahan, mikäli vuonna 2025 päättyvän kokeilun tulokset osoittavat sen vahvistan lasten kouluvalmiuksia ja perusopetuksen oppimistuloksia.

Seurakuntien ja päiväkotien yhteistyö tukee varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tavoitteita. Tutustuminen suomalai- siin perinteisiin ja maamme kristilliseen kulttuuriin on tärkeä osa varhaiskasvatusta ja esiopetusta. Opetushallituksen ohjeen mukaan varhaiskasvatuksen järjestäjät voivat päättää uskon- nollisten tilaisuuksien järjestämisestä varhaiskasvatuksessa.

Jokaisen lapsen on osattava lukea ja laskea

Laadukas ja tasa-arvoinen perusopetus on aina ollut suomalaisen yhteiskunnan kivijalka. Suurin vastuu suomalaisten sivistyksestä

on kunnilla. Varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen järjestäminen on kuntien tärkeimpiä tehtäviä. Kuntien budjeteista lähes 60 prosenttia ohjautuu lapsille ja nuorille koulutuspolun kautta. Peruskoulussa oppilaiden määrä vähenee noin 80 000:lla vuoteen 2030 mennessä. Tämä on historiallinen muutos oppilasmäärissä. Samanaikaisesti vieraskielisten oppilaiden määrä kasvaa, mutta alueelliset erot ovat suuria. Kuntien on turvattava lasten sivistykselliset oikeudet näiden muutosten keskellä.

Kunnissa on tehtävä reipas ryhtiliike perusopetuksen laadun parantamiseksi. Kuntien perusopetukseen käyttämät resurssit vaihtelevat huomattavasti. Me kristillisdemokraatit tahdomme kehittää laadukasta opetusta ja turvata nuorille paremman tulevaisuuden. Tavoitteenamme on investoida nykyistä enemmän koulutukseen. Laadukas ja monipuolinen koulutus on kunnan kilpailuvaltti.

Perusopetuksessa on palattava perusasioiden ääreen: On panostettava lukutaitoon, palautettava opettajille työrauha ja oppilaille rauhallinen oppimisympäristö. Opettajien hyvinvointi ja jaksaminen vaikuttavat merkittävästi oppimisen ilmapiiriin ja oppimistuloksiin. Perusopetuksen opettajakohtaisten oppilasmäärien on oltava kohtuullisia, sillä pienet opetusryhmät varmistavat parhaiten oppimisen, työrauhan ja opettajien jaksamisen.

Kännyköiden käyttöä on rajoitettava koulupäivän aikana, sillä se häiritsee keskittymistä ja oppimista. Matematiikan ja äidinkielen lisätunnit vahvistavat perusasioiden oppimista. Taito- ja taideaineiden erikoisluokkia, kuten musiikki-, kuvataide-, ilmaisutaito- ja liikuntaluokkia, ei pidä karsia. Myös taiteen perusopetuksen riittävästä resurssista on huolehdittava. Oikeus opiskella vieraita kieliä asuinpaikasta riippumatta sekä kielten opiskelun monipuolisuus ja jatkumo on turvattava alakoulusta lähtien.

Haluamme taata jokaiselle lapselle turvallisen koulupäivän ja riittävän oppimisen tuen. Jako hyvin ja huonosti pärjääviin oppilaisiin on kasvanut. Lasten ja perheiden pahoinvointi on lisääntynyt, samoin oppilaiden eriarvoistuminen. Apua ja tukea on oltava ajoissa tarjolla. Asuinalueesta, perhe- tai sosioekonomisesta taustasta

johtuvia oppimiseroja on kavennettava ja ehkäistävä riittävällä tuella. Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden oppimistulosten parantamiseen on panostettava.

Maan hallituksessa uudistamme parhaillaan oppimisen tukea oppimiserojen kaventamiseksi. Inklusion onnistuminen edellyttää, että erityisopettajia ja koulunkäynninohjaajia on riittävästi. Inklusion tavoitteena on oltava jokaisen oppijan koulupolun mahdollisimman tarkoituksenmukainen järjestäminen. Opetuksen on oltava laadukasta ja yksilölliset tarpeet huomioivaa. Itsehjautuvuus ei sovi kaikille, vaan opettajien tulee olla vastuussa oppilaiden oppimisesta. Oppilaiden yksilölliset vahvuudet ja heikkoudet huomioon otettavaa yksilöllistä opetusta voidaan edistää esimerkiksi tekoälyn avulla. Koulujen on valmistauduttava tekoälyn ja robotisaation tuomaan murrokseen, joka vaikuttaa lasten ja nuorten elämään merkittävästi lähitulevaisuudessa.

Oppilaiden ja opiskelijoiden koulunhyvinvointia on tuettava. Toimiva yhteistyö hyvinvointialueiden kanssa opiskeluhuollon ja kouluterveydenhuollon toteuttamisessa on välttämätöntä. Kouluissa on tarjottava matalan kynnyksen mielenterveystukea. Yksinäisyyden ehkäiseminen on olennainen osa jokaisen koulun toimintakulttuuria. Kiusaamiselle on oltava nollatoleranssi, ja siihen on puututtava tehokkaasti. Kodin ja koulun yhteistyötä on tärkeä entisestään lisätä ja kehittää. Huoltajia tulee kuulla ja olla heidän kanssaan avoimessa ja aktiivisessa vuorovaikutuksessa. Oppimisympäristöjen toimivuuteen, turvallisuuteen ja terveellisyyteen pitää kiinnittää huomiota. Moni lapsi ja nuori, jopa heidän koko perheensä, tarvitsee tukea elämänhallintaan ja arjessa selviytymiseen. Tämä vaikuttaa opettajien varsinaiseen opettamiseen käytössä olevaan aikaan kouluissa. Opettajien edellytyksiä keskittyä päätehtäväänsä, laadukkaaseen opetukseen, voitaisiin edistää lisäämällä kouluarkeen esimerkiksi sosiaalialan ammattilaisia. Myös niin sanotut ”koulumummot ja -vaarit” voivat olla helposti lähestyttävä apu ja tuki oppilaille.

Me kristillisdemokraatit tuemme lähikouluverkon säilyttämistä. Etäyhteyksiä hyödyntävä opetus yhteistyössä naapurikuntien kanssa voi turvata monipuolisen ja laadukkaan opetuksen sekä

vähentää pienehköjen koulujen lakkautuspainetta. Tavoitteemme on, että digitaalinen koulutustarjonta sekä digitaaliset oppimisolut ja -ratkaisut mahdollistavat ajasta ja paikasta riippumattoman opiskelun sekä monimuotoisen yhteistyön koulujen kesken. Kouluverkkoa on tarkasteltava yli kuntarajojen. Maaseudun hyvä kouluverkko on lasten hyvinvointia ja maaseudun elinvoimaa vahvistavaa tekijä, sillä oma koulu pitää alueen asuttuna. Kristillisdemokraattien pitkäaikainen tavoite yksityisten koulujen rahoituksen tasa-arvoisuudesta toteutuu: 1.8.2025 alkaen yksityiset ja julkiset koulut saavat saman rahoituksen.

Kouluissa on tärkeää vaalia suomalaista kristillistä kulttuuria ja perinteitä. Ne antavat aineksia oman identiteetin rakentamiseen sekä luovat pohjan muiden kulttuurien ymmärtämiselle ja arvostamiselle. Esimerkiksi joulukuvaelma tai Suvivirsi ovat tärkeä osa suomalaista koulujen kulttuuriperintöä. Tutustuminen suomalaisiin perinteisiin ja kulttuuriin on tärkeää myös maahanmuuttajataustaisille ja muille eri kulttuuritaustasta tuleville lapsille. Mikään kasvatus tai opetus ei ole vapaata maailmankuvasta ja arvoista. Perheen vakautuksen ja arvopohjan kunnioittaminen niin opetuksen sisällöissä kuin käytännön järjestelyissä on tärkeää. Uskonnonvapauden toteutuminen on turvattava kaikilla koulutusasteilla.

Jokainen nuori on jatkokoulutuspaikan arvoinen

Kaikille nuorille on löydyttävä polku työelämään perusopetuksen jälkeen. Toisen asteen koulutus voi toteutua ammattikoulussa, lukiossa tai oppisopimuskoulutuksena. Yksilöllisillä oppimispoluilla vastataan erilaisten oppijoiden tarpeisiin. Toisella asteella on huolehdittava riittävästä tukiresursseista, jotta jokaisella on mahdollisuus pysyä mukana ja valmistua. Oppimisen tuen ja opiskeluhuollon riittävät resurssit on turvattava myös toisella asteella. Sekä lukiossa että ammatillisessa koulutuksessa on pidettävä kiinni opetuksen tasosta ja kunkin koulutuksen osaamisvaatimuksista.

Vaikuttavin keino vähentää syrjäytymistä on toisen asteen koulutuksen saatavuuden parantaminen. Ammattiosaaminen estää parhaiten nuorten syrjäytymistä, joten opiskelupaikkojen

riittävydestä ja maantieteellisestä kattavuudesta on tärkeää pitää huolta niin lukioiden kuin ammatillisten koulujenkin osalta. Mahdollisuus toisen asteen koulutukseen on varmistettava myös harvaan asutulla seudulla.

Lukiota ja ammattikoulua on kehitettävä niiden erilaisten koulutustehtävien pohjalta. Lukio on säilytettävä yleissivistävänä, kun taas ammattikoulua on kehitettävä entistä enemmän vahvistamaan opiskelijoiden ammatillista osaamista. Ammatillista koulutusta on kohdennettava työvoimatarpeiden mukaisesti. Panostamme ammatillisten alojen opettajien rekrytointiin ja turvaamme monipuolisen ja alueellisesti kattavan koulutuksenjärjestäjäverkon, johon kuuluvat kunnat, kuntayhtymät, yritykset ja säätiöt.

Toisen asteen opinnot mahdollistavat opintojen jatkamisen ammattikorkeakoulussa tai yliopistossa. Opintopolun löytymisellä mahdollisimman monelle nuorelle on laaja yhteiskunnallinen vaikutus, erityisesti ikäluokkien kutistuessa. Ammatillista ja lukiokoulutusta on suunniteltava ottaen huomioon alueen elinkeinoelämän tarpeet. Yrittäjyyskasvatuksesta on huolehdittava eri koulutusasteilla. Yhteistyön oppilaitoksien ja yritysten välillä on oltava saumatonta.

4. HYVINVOINTI ON KUNNALLE EDULLISEMPAA

Kunnat hyvinvoinnin ja terveyden edistäjinä

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on kuntien ja hyvinvointialueiden tehtävä. Vuoden 2023 alussa voimaan tullut hyvinvointialueuudistus on muuttanut kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tehtäväkokonaisuutta. Kuntien ja hyvinvointialueiden tehtäviin kuuluu:

- 1/ nimetä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen vastuutahot
- 2/ asettaa strategisessa suunnittelussa tavoitteet ja määritellä toimenpiteet
- 3/ arvioida ja ottaa huomioon päätösten ja ratkaisujen vaikutukset ihmisten hyvinvointiin ja terveyteen väestöryhmittäin
- 4/ seurata asukkaittensa hyvinvointia ja terveyttä ja niihin

- vaikuttavia tekijöitä alueittain ja väestöryhmittäin
- 5/ valmistella hyvinvointikertomus ja -suunnitelma valtuus tokausittain
  - 6/ seurata ja arvioida toteutettuja toimenpiteitä ja raportoida niistä vuosittain valtuustolle
  - 7/ edistää järjestöjen toimintaedellytyksiä ja vaikutusmahdollisuuksia

Hyvinvointia lisäävää vapaaehtoistoimintaa tuetaan myöntämällä toiminta-avustuksia ja tiloja sekä huojennettuja kiinteistöverotasoja.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tehtävä kunnassa on laaja-alainen ja poikkihallinnollinen. Hyte-toimia tehdään monilla kunnan sektoreilla sekä yhteistyössä paikallisten ja alueellisten toimijoiden kanssa. Hyvinvointialue järjestää vuosittaiset alueelliset yhteistyöneuvottelut hyte-toiminnan tavoitteista, toteutuksesta ja seurannasta. Näiden tehtävien toteuttamiseksi kunnissa ja hyvinvointialueilla on oltava nimetyt vastuutahot, kuten kuntien ja alueiden hyvinvointityöryhmät sekä hyvinvointikoordinaattorit.

Päihderiippuvuuksien ja muiden erilaisten addiktioiden hoidossa kunnilla on tärkeä rooli hyvinvointialueiden ohella. Riippuvuuksien vaikutukset tulisi huomioida nykyistä vahvemmin. Riippuvuus voi olla fyysistä, psyykkistä, sosiaalista tai näitä kaikkia. On tärkeää tarjota apua riippuvuuksista kärsiville, kouluttaa henkilöstöä lisäämään tietoisuutta riippuvuuksista ja puuttumaan ongelmiin. Emme kannata huumeiden käyttöhuoneita, koska niiden käyttöön liittyisi merkittäviä ongelmia muun muassa turvallisuuden, laillisuuden ja huumeidenkäytön vähentämisen näkökulmasta.

Liikkuva kunta voi hyvin

Kunnat luovat edellytyksiä liikunnalle paikallistasolla. Ne järjestävät liikuntapalveluja sekä terveyttä ja hyvinvointia edistävää liikuntaa, tukevat kansalaistoimintaa sekä rakentavat ja ylläpitävät liikuntapaikkoja. Liikunta edistää yksilöjen hyvinvointia ja toimintakykyä, ja sillä on myönteinen vaikutus myös yhteisöjen elinvoimaan ja talouteen. Myös penkkiurheilukansalle tärkeä huippu-urheilu

lähtee kasvuun paikalliselta tasolta.

Liikunta on tehokas ja edullinen keino ehkäistä ja hoitaa useimpia kansansairauksia. Tutkitusti on arvioitu, että liikkumattomuuden ja paikallaanolon kustannukset ovat vuosittain yli 4,7 miljardia euroa. Väestömme ikääntyessä ja toimintakyvyn heikentyessä sukupolvi sukupolvelta on liikunnan edistämiseen yhä tärkeämpää panostaa ja mahdollistaa se kaikille.

Päätöksissä, resursseissa ja henkilöstön osaamisessa on huomioitava erilaiset liikkujat, kuten lapsiperheet, vammaiset ja ikäihmiset. Liikkuvassa kunnassa ylläpidetään ja rakennetaan mahdollisuuksia monipuolisesti eri liikuntalajeille ja eri ihmisryhmille esteettömyys huomioiden. Haluamme kouluista monitoimijataloja, jotka ovat eri-ikäisten kuntalaisten käytössä myös kouluajan ulkopuolella. Panostuksia tarvitaan erityisesti matalankynnyksen liikunnan lisäämiseen, jotta liikkuminen saadaan luontevaksi osaksi tavallista arkea. Alennetut hintaryhmät esimerkiksi uimahalleille ja kuntosaleihin ovat merkityksellinen tuki erityisryhmille, kuten eläkeläisille, työttömille sekä perhe- ja omaishoidontukea saaville. Maksuttomat julkiset liikuntapalvelut, kuten ulkokuntosalit, laskevat liikkumisen kynnystä. Elintapaohjaukseen kytkeytyvää liikuntaneuvontaa tarvitaan eri ikä- ja väestöryhmille.

Kunnilla on merkittävä rooli liikunnan mahdollistajana, mikä edellyttää riittävää rahoitusta sekä panostusta yhteistyöhön niin poikkihallinnollisesti kuin eri toimijoiden välillä. Taloudellisin keinoin liikuntaa tuetaan monin eri keinoin, esimerkiksi tarjoamalla edullisia tai jopa maksuttomia liikuntatiloja sekä myöntämällä erilaisia tukia urheiluseuroille ja järjestöille. On aiheellista keventää kuntien avustusprosessien ja urheilutapahtumien toteuttamisen byrokratiaa. Yhteistyömalleja liikunta-alan toimijoiden, sote-sektorin ja kuntien välillä on tärkeä rakentaa sekä kehittää. Samoin kuntien liikunta- ja vapaa-ajanpalvelujen, hyte-toimijoiden sekä hyvinvointialueiden yhteistyötä on vahvistettava liikkumisen edistämiseksi.

Edistämme jokaisen lapsen ja nuoren mahdollisuutta harrastaa liikuntaa koulupäivän yhteydessä sekä tuemme mahdollisuutta säännölliseen ja tavoitteelliseen urheiluharrastukseen. Päiväkotien ja koulujen piha-alueita on kehitettävä tukemaan liikkumista ja turvataan liikkuminen koulumatkoilla. Harrastamisen Suomen mallin ja Liikkuvat-kokonaisuuden mukaista toimintaa sekä muuta kerhotoimintaa on tärkeää järjestää kaikissa kouluissa. Lisäksi tahdomme edistää maksuttomia ja kohtuuhintaisia lasten ja nuorten liikunta- ja kulttuuripalveluita sekä tukea vähävaraisten perheiden lasten ja nuorten harrastusmahdollisuuksia.

Hyvinvointia kulttuurista

Kulttuuri on läsnä kaikessa inhimillisessä toiminnassa. Lapsuuden satuhetki kirjaston lastenosastolla. Kouluretki konserttitalolle. Uuden kielen oppimista kansalaisopistossa. Kulttuuri on eri tavoin osana elämää sen eri vaiheissa, ja sillä on suuri yhteiskunnallinen ja taloudellinen merkitys. Eri muodoissaan se heijastelee ajan ilmiötä, haastaa ihmisiä ja yhteiskuntia eteenpäin. Epävarmana aikana kulttuurin ja yhteisöllisyyden tarve korostuu. Tahdomme vaalia perinteistä kristillistä kulttuuria osana suomalaista kansallista identiteettiä ja arvopohjaa.

Kulttuuripolitiikan alue yhteiskunnallisessa päätöksenteossa on laaja. Museoiden ja taidelaitosten tukijoina kunnat ovat merkittäviä: esimerkiksi yli puolet museoista on kunnallisia. Kulttuurin ja taiteen hyvinvointivaikutukset on syytä huomioida läpileikkaavasti sosiaali- ja terveyssektorien päätöksenteossa ja käytännöissä. Tuemme sektorirajat ylittävää yhteistyötä.

Puolustamme vapaan sivistystyön jatkuvuutta, kehittämistä ja resursseja sekä saavutettavuutta koko maassa. Vapaa sivistystyö on osa kunnan koulutus- ja hyvinvointipalveluiden kokonaisuutta. Vapaan sivistystyön oppilaitoksia ovat avoimet korkeakoulut, kansanopistot ja kansalaisopistot. Vapaalla sivistystyöllä on tärkeä rooli sivistyksen, jatkuvan oppimisen ja uudelleen kouluttautumisen edistäjänä. Se tarjoaa mahdollisuuksia opiskeluun erilaisissa elämäntilanteissa ja opiskelijan sosiaalisesta asemasta riippumatta. Vapaan

sivistystyön saavutettavuuden vuoksi asiakasmaksut on pidettävä kohtuullisina ja tarvittaessa tuettava alennuksilla. Omaehtoinen opiskelu lisää tietotaitoa, työllistymisen edellytyksiä, terveyttä ja kokonaisvaltaista hyvinvointia.

Kirjastojen rooli sivistyksen, lukutaidon ja suomalaisen kulttuurin edistäjänä sekä vaalijana on turvattava. Panostamme laadukaisiin kirjastopalveluihin ja erityisesti kirjastojen e-kirjapalveluihin, joita haluamme olevan tarjolla laajasti ja yhteistyössä eri kuntien kesken. Edistämme itsepalvelukirjastojen toimintaa ja lisäämme kirjastojen tarvevälineiden, kuten työkalujen, lainausta. Koulujen ja varhaiskasvatuksen yhteistyö kirjastojen kanssa herättää lukuinnostusta ja vahvistaa lukutaitoa. Resurssit kirjastotoimintaan on turvattava joka puolella maata, jotta suomalaisten ja muiden Suomessa asuvien lukutaitoa voidaan parantaa.

Kirjastoihin tarvitaan digiopastus- ja neuvontapisteet. Digitaidot ovat yhtä tärkeämpiä kansalaistaitoja, kun yhä laajemmin julkiset ja kaupalliset palvelut ovat siirtyneet osittain tai kokonaan verkkoon. Digitaaliseen esteettömyyteen liittyy vakavia haasteita, ja monilla ihmisryhmillä, kuten ikääntyneillä, on merkittäviä tuen tarpeita.

LOPUKSI

Luottamushenkilöiden ja viranhaltijoiden hyvin toimiva yhteistyö strategian viitoittamana on tärkeää. Yhteistyön laatu heijastuu kunnan maineeseen ja antaa kuvan kunnasta työnantajana. Selkeä yhteinen käsitys osapuolten rooleista ja tehtävistä on olennaista kunnan hyvän johtamisen ja tavoitteiden toteutumisen kannalta. Menestyminen muutosten keskellä edellyttää kykyä hyödyntää kerättyä tietoa ja dataa päätöksenteon apuna, eli niin sanottua tiedolla johtamista, sekä johtamistapojen ja määräraahaperusteisen budjetoinnin kehittämistä. Kuntapäätäjien on saatava päätöksentekonsa tueksi riittävästi tietoa palvelutuotannon todellista hinnoista ja parhaista toimintamalleista verrokkikunnissa.

Meille kristillisdemokraateille luottamus, rehellisyys ja toisia kunnioittava asenne ovat työtämme ohjaavia tärkeitä arvoja. Tahdomme olla luottamushenkilöinä yhteistyöhaluisia ja pyrimme rakentamaan ymmärrystä eri tavoin ajattelevien välille. Työtä teemme pitkäjänteisellä asenteella ja päätöksenteossa pyrimme löytämään kunnan kannalta parhaita ratkaisuja. Tekemällä oppii, kukaan ei ole seppä syntyessään. Virheitäkin sattuu ja niistä otetaan opiksi. Tahdomme edistää yhteistä hyvää – *tärkeimmistä tinkimättä!*

